

УДК 336.13:637.1.002.6

Л. Б. Штефан,
к. е. н., доцент, доцент кафедри фінансів і кредиту,
Вінницький навчально-науковий інститут економіки ТНЕУ
В. А. Сачок,
здобувач, викладач кафедри фінансів і кредиту,
Вінницький навчально-науковий інститут економіки ТНЕУ

ФІНАНСОВІ ВАЖЕЛІ ДЕРЖАВИ ЩОДО ПІДВИЩЕННЯ ДІЛОВОЇ АКТИВНОСТІ ТА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПРОДУКЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ МОЛОКОПЕРЕРОБНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ

L. Shtefan,
Ph.D. in Economics, assistant professor of finance and credit, Vinnytsia Training and Research Institute of Economy
V. Sachok,
Researcher scientific degree of Candidate of Economic Sciences, lecturer of the Department of finance and credit,
Vinnytsia Training and Research Institute of Economy

FINANCIAL INSTRUMENTS OF THE STATE TO INCREASE ECONOMIC ACTIVITY
AND COMPETITIVENESS OF DAIRY PROCESSORS UKRAINE

Проаналізовано заходи держави щодо підтримки та розвитку секторів виробництва та переробки молока. Визначено пріоритетні напрями вдосконалення державної політики на шляху якісних перетворень у молокопереробній галузі України.

State measures on support and development of dairy and dairy proceeding industries have been analyzed. Priority ways of improving government policy according quality changes in dairy industry are defined.

Ключові слова: молокопереробна промисловість, конкурентоспроможність, молоко, продукція, дотації.
Key words: dairy industry, competitiveness, milk products, subsidies.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Структурні зміни у сільському господарстві проходять дуже повільно. У 2012 р. близько 80 % молока на переробку надходило від особистих селянських господарств, що свідчить про низький рівень розвитку галузі молоковиробництва і малу економічну потужність галузі. В той же час можливості сектору виробництва молока в Україні значно перевищують існуючий рівень. Необхідність розробки стратегії на рівні держави щодо розвитку молокопереробної галузі як стратегічної для українського суспільства обумовлюють актуальність даного дослідження.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Участі держави у розвитку молокопереробної галузі України приділено багато уваги з боку науковців і дослідників-практиків, серед них слід відмітити М.Я. Дем'яненка, П.Т. Саблука, В. Суторміну, С.В. Науменкову, В.М. Марченко, Я. Кудрю, Ю.С. Лихачову, Т. Фролову, П.К. Канінського, П.В. Шваба та ін. Потребують подальшого дослідження питання державної політики щодо підтримки галузі молокопереробки в забезпеченні продовольчої безпеки країни.

Таблиця 1. Основні законодавчі акти щодо дотацій молочного сектору України та ефективність їх впровадження протягом 1998—2012 рр.

Дата впровадження, назва документу	Сутність документу	Ефект від впровадження
з 1998 р. і до 31.12.2010 р. ЗУ "Про податок на додану вартість" від 03.04.97 г. № 168/97-ВР. Постанова КМУ від 12.05.1999 г. № 805 Про Порядок нарахування, виплат і використання коштів, спрямованих для виплати дотацій сільськогосподарським товаровиробникам за поставлені ними переробним підприємствам молока та м'яса в живій вазі	Державною підтримкою для сільгосптоваровиробників молока була дотація за рахунок повернення ПДВ від реалізації готової молочної продукції, яку сільгоспдприємства отримували щомісячно, а селяни-одноосібники – 2 рази на місяць через молокопереробні підприємства. Дотація формувалася за рахунок повернення ПДВ від реалізації готової молочної продукції і в доходній частині Державного бюджету України не відображалася. Кошти акумулювалися на спеціальному рахунку кожного підприємства, цільове використання їх постійно контролювалося податковими органами. Таким чином підприємства виступали своєрідними агентами-посередниками у цій схемі	Кількість поголів'я зменшилося на 3210 голів, або на 55 %. Реалізаційні ціни на молоко зросли у 5,5 разів: з 536,4 грн. за тону у 2000 р. до 2938 грн. за тону у 2010 р. Кількість виробленого молока зменшилась на 2500 тис. т., або на 19,3 %
01.01.2011 р. Податковий кодекс України, пункт 1 підрозділу 2 розділу XX "Перехідні положення"	З початку 2011 року переробні підприємства суму ПДВ мають перераховувати на спеціальний казначейський рахунок, з якого в кінці року накопичена сума розподілятиметься виробникам на підставі поданих документів про кількість як поставленої продукції, так і наявного поголів'я. Новий механізм розподілу державної дотації саме з розрахунку на голову ВРХ має стимулювати нарощення стада. ПДВ, що нараховується переробними підприємствами за реалізовані ними молоко та молочні продукти для виплати дотацій сільгоспвиробникам та населенню за закуплене молоко, має сплачуватися до спеціального фонду державного бюджету щомісячно. В свою чергу виробник молока належну йому дотацію має отримувати зі спеціального фонду один раз на квартал	Селянам кошти за реалізоване переробним підприємствам молоко не були передбачені. Оскільки селяни (фізичні особи – виробники молока) не є платниками ПДВ, вони взагалі позбавлені будь-якої підтримки за вироблене та продане на промислову переробку молоко
02.03. 2011 р. Постанова КМУ N 181 "Про затвердження розмірів виплат для надання державної підтримки галузі тваринництва на 2011 рік"	Розмір виплат бюджетної дотації за реалізоване молоко має складати: сільськогосподарським підприємствам - 0,35 гривні за 1 кілограм у перерахунку на базисну жирність; фізичним особам - 0,3 гривні за 1 кілограм у перерахунку на базисну жирність.	У 2011р. виплати дотацій за реалізацію молока та молочних продуктів на переробні підприємства становили 5,2 млн грн.
8.06.2011 р. Наказ МінАПК Про Розподіл видатків, передбачених Законом України "Про Державний бюджет України на 2011 рік" за КПКВК 2801540 "Державна підтримка галузі тваринництва"	Затверджено розподіл видатків спец. фонду на 2011 рік за напрямками, які передбачені у вищезазначеній постанові на часткове відшкодування: <ul style="list-style-type: none"> ▪ вартості закуплених племінних нетелей та корів молочного, м'ясного та комбінованого напрямку в обсязі 20 млн гривень; ▪ відсоткової ставки за кредитами на будівництво та реконструкцію тваринницьких та птахівничих ферм і комплексів, придбання технологічного обладнання, закупівлю тварин і птиці – 500 млн гривень; ▪ вартості будівництва та реконструкції тваринницьких ферм і комплексів та підприємств з виробництва комбікормів, а також придбання обладнання та механізмів вітчизняного виробництва для тваринництва і птахівництва – 1500 млн гривень; ▪ витрат на закупівлю установок індивідуального доїння – 10 млн гривень 	Порівняно з 2010 р. у 2011 р. відбулося зростання середніх цін реалізації молока і молочних продуктів на 3,5% і склало 3041,6 грн. за т. Через скорочення поголів'я корів, навіть за умови зростання продуктивності молочного стада, загальне виробництво молока у 2011р. скоротилось на 1,4% і склало 11,1 млнт, у т.ч. у господарствах населення – на 2,1% (8,8 млнт, або 79% загального обсягу); сільськогосподарські підприємства збільшили виробництво молока на 1,3%
22.12.2011 р. Закон України "Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо підтримки сільськогосподарських товаровиробників" № 4268-VI	Законом встановлено позитивну різницю між сумою податкових зобов'язань звітного (податкового) періоду та сумою податкового кредиту звітного (податкового) періоду, визначену у податковій декларації з податку на додану вартість щодо діяльності з постачання продукції, сплачувати до спеціального фонду Державного бюджету України та на спеціальний рахунок, відкритий ним в органі державного казначейства у таких розмірах: <ul style="list-style-type: none"> ▪ у 2012 році – до спеціального фонду Державного бюджету України - у розмірі 30 відсотків, а на спеціальний рахунок – у розмірі 70 відсотків; ▪ у 2013 році – до спеціального фонду Державного бюджету – у розмірі 40 відсотків, а на спеціальний рахунок – у розмірі 60 відсотків; ▪ у 2014 році – до спеціального фонду Державного бюджету – у розмірі 50 відсотків, а на спеціальний рахунок – у розмірі 50 відсотків. Згідно із законом, переробне підприємство суму податку на додану вартість, перераховану на спеціальний рахунок, використовує виключно для виплати сільськогосподарським товаровиробникам компенсації за продані ними молоко і м'ясо в живій вазі	
23.04.2012 р. Постанова Кабінету Міністрів України № 342 «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 2 березня 2011 року № 246»	На момент першого подання документів спеціальна бюджетна дотація буде нарахована у таких розмірах: <ul style="list-style-type: none"> ▪ 250 гривень за голову – за молодняк віком від 3 до 5 місяців; ▪ 500 гривень за голову – за молодняк віком від 6 до 8 місяців; ▪ 750 гривень за голову – за молодняк віком від 9 до 11 місяців (включно). У подальшому бюджетна дотація за молодняк виплачується у розмірі 250 гривень через кожні три місяці його утримання до досягнення ним одинадцятимісячного віку.	У 2012 р. середній надій молока від однієї корови в аграрних підприємствах (крім малих) становив 4664 кг (порівняно з 2011р. збільшився на 13,3%), у господарствах населення, за розрахунками – 4442 кг (збільшився на 1,5%)
22.08.2012 р. Постанова КМУ № 807 «Про затвердження мінімально допустимого рівня цін на молоко на 2012 рік»	Мінімально допустимий рівень цін на молоко незбиране (не піддане будь-якій обробці, переробці чи пакуванню для потреб подальшого продажу) другого гатунку становитиме 2200 гривень за тону (без урахування ПДВ)	

Джерело: складено автором за даними [1; 5; 9].

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті є вивчення особливостей функціонування української економіки і, зокрема, молокопереробної галузі в умовах законотворчих процесів.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

У найближчому майбутньому українська молокопереробна галузь повинна впровадити багато структурних змін. Необхідно прискорити процес реструктуризації сектору виробництва молока як сировинної бази для переробників, а також відносини у самій молокопереробній галузі. Кліматичні умови, ґрунти, культура споживання молочних продуктів та багато інших факторів обумовлюють великий потенціал її розвитку. Для розвитку галузі необхідні певні ринкові та інституціональні умови. Державна підтримка виробництва молока в Україні протягом останніх 15 років зазнавала змін неодноразово, проте вагомих результатів отримано не було. У табл. 1 представлено основні законодавчі акти щодо дотацій молочного сектору та ефективність їх впровадження протягом 1998—2012 рр.

Як свідчать дані таблиці, заходи, які вживались керівництвом країни для покращення стану виробництва молока, не дали очікуваних результатів. Низка інших законів ("Про державну підтримку сільськогосподарства України", "Про племінну справу у тваринництві", "Про молоко та молочні продукти", "Про ветеринарну медицину", постанови Кабінету Міністрів України "Про заходи щодо активізації роботи з розвитку тваринництва" та ін.) також мали невеликий успіх. Практично нічого не було зроблено із широко анонсованих міністерством заходів щодо підтримки закупівельних цін на молоко шляхом форвардних закупівель сухого молока та вершкового масла [3].

Єдиним шляхом успішного розвитку молокопереробної галузі України є системний підхід до структурних змін у галузі з обов'язковим втручанням держави на законодавчому, фіскальному рівнях. Необхідно створити такі фінансово-економічні умови діяльності молокопереробних підприємств, за яких лише розвиток сировинної бази та акцент на покращенні якості молочної продукції є пріоритетними напрямками інвестування. Враховуючи занепадаючий стан молочної галузі, відсутність належного контролю за якістю продукції та адекватних санкцій за порушення вимог якості, відсутність статей експорту готової продукції молокопереробки, дане твердження набуває особливої актуальності.

Зростання виробництва молока з одночасним зростанням попиту на внутрішньому ринку і, як наслідок, збільшення ціни на готову продукцію підвищить прибутковість виробництва молока. Водночас, вважаємо, такі умови є важкими для виконання. Отже, сектор виробництва молока як сировинної бази для переробної промисловості буде повільно розвиватися, підлягаючи еволюційним змінам.

Повільне проходження етапів від одноосібних домогосподарств до невеликих кооперативів, кон-

солідації кооперативів поряд з великими крупнотоварними фермами є запорукою успішного розвитку галузей молоковиробництва та переробки молока. Слід зауважити, що поступове наближення відповідності якості продукції європейським стандартам є єдиною можливістю виходу на зарубіжні ринки вітчизняним виробникам (забруднення українського молока бактеріями в декілька разів перевищує нормативи ЄС). Кінцевою метою має стати виробництво високоякісної продукції широкого асортименту за рахунок високоякісної власної сировини. Реалізація даної мети передбачає наступні дії з боку молокопереробних підприємств та держави:

- оптимальне поєднання спеціалізації підприємств з раціональним розміщенням стосовно сировинних зон;
- впровадження прогресивних технологій у виробництво;
- створення системи контролю якості виготовленої продукції;
- створення умов інтеграції виробників молока та його переробників;
- заохочення економічними стимулами молокопереробних компаній до участі у кооперації селян, що виробляють молоко;
- введення відповідальності за порушення дотримання належної якості готової продукції;
- розробка і впровадження адекватної цінової політики з боку держави;
- розвиток альтернативних напрямів розвитку зайнятості населення на селі.

У той же час окремі законодавчі акти протирічать задекларованим змінам у галузі виробництва молока та його переробки, унеможливають просування вітчизняної продукції на зарубіжні ринки. Так, 29 серпня 2012 року Уряд схвалив підготовлений Мінекономрозвитку проект Закону України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо скорочення кількості документів дозвільного характеру", який розроблено на виконання Національного плану дій на 2012 рік щодо впровадження Програми економічних реформ [9]. Зокрема, законопроект, який набирає чинності з 1 січня 2013 р. передбачено скасування статей 11 та 12 Закону України "Про молоко і молочні продукти", якими передбачена атестація виробників молока і молочних продуктів і регулюється порядок такої атестації. В той же час у Держспоживнагляді констатують, що фальсифікація продуктів в Україні сягнула небаченого розмаху і мова йде про третину всієї вітчизняної молочної продукції, яка є фальсифікатом [2; 6].

Вважаємо, що дані зміни є неприйнятними і такими, що загрожують продовольчій безпеці держави. Водночас завершується гармонізація стандартів якості молочної продукції, що йде на експорт до країн Європи і СНД. Так, від переробників вимагатиметься обов'язково писати інформацію в розмірі 80% від основної назви, це молоко незбиране, або (ця) продукція (вироблена) з незбираного молока, або вироблена з додаванням рослинних жирів. Та-

кож передбачається зменшення в цьому законопроекті норми дозволу на використання рослинних жирів у молокопродуктах з 75% до 50%, як це існує в Європі і РФ [8]. Таким чином, пропонується стимулювати попит товарного молока у сільськогосподарських підприємств і збільшення його ціни як наслідок.

Отже, на зовнішні ринки буде використовуватися сировина високої якості з дотриманням усіх вимог, а на внутрішньому — низька за якістю продукція і відсутність належної платіжної дисципліни з боку переробних підприємств виробникам сировини. Підтвердженням даного твердження є штраф на суму 400 тис. грн. дев'яти молокопереробних компаній Антимонопольним комітетом за антиконкурентні спільні дії на ринку молока, що закупалося у населення [7].

Загалом, щодо взаємодії виробників молока та переробників, то аналіз літературних та інформаційних джерел показав, що думки дослідників і практиків щодо даної проблеми розділилися. Частина спеціалістів вважає, що при створенні потужної сировинної бази для молокопереробної галузі необхідно спрямовувати зусилля на розвиток лише крупнотоварних ферм. Слід переходити до відшкодування витрат на будівництво нових молочних ферм, орієнтуватися на індустріальне виробництво молока. Треба йти шляхом зменшення витрат та підвищення якості молока. Для цього слід ввести державні субсидії або у вигляді прямих виплат, або у вигляді погашень процентних виплат за кредитами. Власники одноосібних селянських господарств в такому випадку виступають об'єктом соціальної допомоги і поступово виходять з гри.

Дійсно, великі спеціалізовані господарства мають значні переваги перед дрібними господарствами у зменшенні собівартості сировини і вищої її якості за рахунок зниження транспортних витрат, впровадження новітніх технологій та ін. [10]. Водночас інші дослідники вказують на соціальну складову даного питання. Дійсно, при 80 % сировини, що надходить від населення, важко говорити про повноцінний перехід до великих спеціалізованих ферм. Тому було б доцільно говорити про поєднання двох форм з поступовим укрупненням спеціалізованих господарств по виробництву молока. Зростання продуктивності корів можливе лише за дотримання ветеринарно-санітарних вимог, лабораторного контролю, умов годівлі та селекційних робіт. Участь держави у даних процесах має зводитись до створення сприятливих умов для розвитку інтеграції в молокопродуктовому підкомплексі, формуванні прозорої нормативної бази, фінансовому стимулюванні, контролю якості.

Важливу увагу слід приділити створенню кооперативів. Станом на 01.01.2012 р. в Україні існує лише 20 заготівельно-збутових молочарських кооперативів. Так, наприклад, на умовах прогнозованих поставок сировини створено молочарський обслуговуючий кооператив за ініціативою "Данон Україна" та за підтримки міжнародних організацій. Ще одним ус-

пінним прикладом є створення кооперативу "Світ молока" як наслідок зацікавленості ПАТ "Бель Шостка Україна" у закупівлі якісних партій молочної сировини. На умовах оренди Шосткінський молокозавод надав кооперативу приймальний пункт і транспорт для заготівлі молока [4].

Одним з найважливіших внутрішніх резервів молокопереробних підприємств є найбільш повне використання сировини високої якості, що має велике значення в умовах неефективного використання виробничих потужностей. Загальновідомо, що продуктивність зростає швидше у промисловому секторі, ніж у сільському господарстві. Це підтверджує і досвід останніх років Білорусі, яка пішла шляхом індустріального розвитку виробництва молока при потужній підтримці держави. Окремі великі виробники вже обрали даний шлях, залучаючи кошти іноземних інвесторів, власні ресурси, кредити банків ("Данон Україна", ПАТ "Яготинський молокозавод").

Оскільки в найближчому майбутньому широкомасштабне будівництво великотоварних молочних ферм малоймовірне, молокопереробні підприємства мають бути зацікавлені в участі у розвитку сировинної бази. Держава повинна стати ініціатором такої активності учасників ринку переробки молока як існуючих, так і нових. Досвід Білорусі у даному питанні є показовим — інвестуючи у молокопереробну галузь, інвестор повинен гарантувати вкладення коштів у розвиток сировинної зони за рахунок власного капіталу або ресурсів зарубіжного банку. Тому впровадження відповідальності та взяття зобов'язань щодо розвитку сировинних зон молокопереробними компаніями-інвесторами та створення продукції з високою доданою вартістю стане вагомим внеском в розвиток сировинної бази для молокопереробних підприємств. Особливо це актуально для сьогоденних реалій, в яких поглинання потужними операторами галузі успішних підприємств є частиною їх розвитку.

ВИСНОВКИ

В існуючих умовах господарювання та в умовах занепаду молочного скотарства, успішний розвиток молокопереробних компаній в значній мірі залежить від того, яким чином забезпечується взаємодія виробників молока, переробної промисловості та розвитку збутової мережі, оскільки лише за виконання цих умов можна досягти конкурентоздатності на внутрішньому та зовнішньому ринках. Досягнення поставлених цілей повинне відбуватися в процесі реалізації наступних завдань:

1) тісна взаємодія виробників сировини і переробних підприємств на основі створення обслуговуючих молочарських кооперативів за обов'язкової участі молокопереробних підприємств на умовах асоційованого членства;

2) провідна роль у створенні молочарських кооперативів з поступовим їх укрупненням і вдосконаленням їх функціонування має належати молокопереробним компаніям як найбільш зацікавленої сторони у покращенні якості своєї продукції;

3) роль держави має зводитись до створення сприятливих економічних умов підприємництва загалом і стимулюванні переробників молока розвивати сировинну базу шляхом послаблення фіскального тиску і жорсткого контролю якості готової продукції молокопереробних підприємств.

Пріоритетними напрямками сприяння розвитку молокопереробних компаній України з боку держави, на наш погляд, мають бути наступні:

— розробка довгострокової стратегії розвитку молокопереробної галузі з використанням декількох сценаріїв, результати яких повинні бути направлені на вихід вітчизняної продукції на зовнішні ринки;

— підтримка на державному рівні різних форм кооперації між виробниками молока і його переробниками, розвиток інфраструктури збуту готової продукції;

— розвиток нових і підтримка існуючих видів економічної та виробничої активності сільських територій з метою полегшення виходу та переорієнтації неефективних власників з молочного сектору;

— створення сприятливих умов для розвитку кооперації на селі з наданням переваги послабленню та спрощенню податкового навантаження на такі структури, а також надання пільг при залученні кредитів та придбанні обладнання;

— підвищення рівня фінансової обізнаності сільського населення.

Література:

1. Батрак В. Державна дотація виробникам за молоко "осідала" в руках переробників [Електронний ресурс] / В. Батрак // Вісник Переяславщини. — Режим доступу: http://visnik-press.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1940:lr&catid=45:2010-03-25-00-23-23

2. В Украине качество продуктов питания контролируют различные структуры [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.finobzor.com.ua/themes/topic/kachestvoproductov>

3. Василюшин Н. Щодо ситуації в аграрному секторі України [Електронний ресурс] / Н. Василюшин. — Режим доступу: <http://h.ua/story/360048/>

4. Лисневский А. Под сенью кооператива [Електронний ресурс] / А. Лисневский // Неделя. Областная региональная газета. — Режим доступу: <http://gazetanedelya.info/obshchestvo/item/182>

5. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

6. Третий украинской молочки — фальсификат [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.finobzor.com.ua/obzori/nid/321#comments>

7. Украинских молокопереработчиков оштрафовали на 400 тыс. грн. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://latifundist.com/novosti/33907-ukrainskih-molokopererabotchikov-oshtrafovali-na-400-tys-grn>. — 03.07.2012 р.

8. Україна завершує приведення якості експортованої молочної продукції до стандартів Європи і СНД — Присяжнюк // РБК-Україна. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.rbc.ua/ukr/newsline/show/ukraina-zavershaet-privedenie-kachestvaeksportiruemoj-11102012105900>

9. Уряд схвалив рішення щодо дерегуляції бізнесу. Урядовий портал. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=245532910&cat_id=244276429

10. Чечелюк П. Без молока Україна не состоится / П. Чечелюк // Еженедельник 2000. — № 5 (400). — 1 — 7 лютого 2008 р.

References:

1. Batrak, V. (2010), "Subsidies to producers for milk "settled" in the hands of processors", Visnyk Pereiaslavschny, available at: http://visnik-press.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1940:lr&catid=45:2010-03-25-00-23-23 (Accessed 4 Aug 2013).

2. The official site of publication The financial overview (2013), "The food quality control various structures in Ukraine", available at: <http://www.finobzor.com.ua/themes/topic/kachestvoproductov> (Accessed 10 January 2013).

3. Vasylyshyn, N. (2012), "Regarding the situation in the agricultural sector of Ukraine", available at: <http://h.ua/story/360048> ((Accessed 15 January 2014).

4. Lisnevsky, A. (2012), "Under the shadow of the cooperative", Nedelia. Oblastnaia rehyonal'naia hazeta [Online], available at: <http://gazetanedelya.info/obshchestvo/item/182> (Accessed 12 January 2014).

5. Official website of the State Statistics Service in Ukraine (2014), available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (Accessed 10 December 2013).

6. The official site of publication The financial overview (2011), "Third of Ukrainian dairy products — fake", available at: <http://www.finobzor.com.ua/obzori/nid/321#comments> (Accessed 18 November 2011).

7. The official site of National Agricultural Portal "Latifundist.com" (2012), "Ukrainian molokopererabotchikov fined 400 thousand UAH", available at: <http://latifundist.com/novosti/33907-ukrainskih-molokopererabotchikov-oshtrafovali-na-400-tys-grn> (Accessed 03 July 2012).

8. The official site of Independent Ukrainian news agency RBC-Ukraine (2012), "Ukraine completing bring quality dairy products exported to the standards of Europe and CIS", available at: <http://www.rbc.ua/ukr/newsline/show/ukraina-zavershaet-privedenie-kachestvaeksportiruemoj-11102012105900> (Accessed 11 October 2012).

9. The official site of Government portal (2013), "The government has decided to deregulate business", available at: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=245532910&cat_id=244276429 (Accessed 25 October 2012).

10. Chechelyuk, P. (2008), "Without milk Ukraine will not take place", Ezhenedel'nyk 2000, no. 5 (400). *Стаття надійшла до редакції 28.02.2014 р.*